

Atatürk'ün Naaşının Anıtkabir'e Nakli

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 10 Kasım 1938 Perşembe günü saat 09.05'te vefat etmiştir. Atatürk'ün vefatı, "müdevim tabipler" Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp, Prof. Dr. Mim Kemal Öke ve Dr. Nihad Reşad Belger ile "müşavir tabipler" Prof. Dr. Akil Muhtar Özden, Prof. Dr. Hayrullah Diker, Prof. Dr. Süreyya H. Serter, Dr. Kamil Berk ve Dr. Abırayava Marmaralı tarafından yazılan şü raporla tespit edilmiştir: "Reisicumhur Atatürk'ün umumi hallerindeki vehamet dün gece saat 24'de neşir edilen tebliğden sonra her an artarak bu gün, 10 İkinciteşrin 1938 Perşembe sabahı saat dokuzu beş geçe Büyük Şefimiz derin koma içinde terk-i hayat etmişlerdir. 10 İkinciteşrin (Kasım) 1938."

Atatürk'ün ebediyete intikali, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya imzası ile yayımlanan 10 Kasım 1938 tarihli "Hükümet Tebliği"nde Türk milletine ve dünyaya duyuruldu.

Aynı gün Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp tarafından yayımlanan bir tamimle, cenaze töreni ile ilgili ilk uygulamalara ve bu arada resmî törenin esaslarının tespitine başlandı. Tören sorumluluğu Atatürk'ün yakın silah arkadaşı İstanbul'da Birinci Ordu Müfettişi Orgeneral Fahrettin Altay Paşa'ya verildi.

Atatürk'ün ölümünden hemen sonra Başbakan Celal Bayar, Genel Sekreter Hasan Rıza Soyak'a yeni cumhurbaşkanı seçimi ve yeni hükümetin kurulmasına kadar, "tahnit" işlemlerinin yapılması emrini vermiştir. Anıtkabir inşaatından dolayı naaşın uzun süre bekleyebileceği düşünülerek, ciddi bir tahnit işlemi yapılmıştır. Atatürk'ün naaşı, tahnit işlemine başlanmadan önce o zaman İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden olan Ord. Prof. M. Şerafettin Yaltkaya'nın nezareti altında İslam ananesine uygun olarak "yıkanmış ve kefenlenmiş"tir.

Tahnit işlemi, hastalığı süresince müşavir hekimleri teşkil eden beş kişilik kurulun iki üyesi olan, devrin ünlü doktorları Prof. Dr. Mustafa Hayrullah Diker ve Prof. Dr. Süreyya Hidayet Serter'in gözetiminde Gülhane Patolojik Anatomi Hocası Prof. Dr. Lütfü Aksu (1886-1952) ile arkadaşları tarafından titizlikle yapılmış, Münir Hayri Egeli de kendilerine yardım etmiştir. Tahnit işlemi, 11 Kasım 1938 günü akşam tamamlanmıştır. Tahnit işlemindeki başarının derecesi 15 yıl sonra Atatürk'ün naaşı Etnografya Müzesi'ndeki geçici kabrinden Anıtkabir'e taşınırken anlaşılmış; tabut açıldığında naaşın öldüğü ilk gündeki gibi durduğu görülmüştür. Ne yazık ki o tarihte Prof. Dr. Lütfü Aksu öleli iki yıl olduğu için hak ettiği tebrike mazhar olamamıştır.

Bu arada İstanbul Hıfzıssıhha Müzesi Müdürü Dr. Nuri Hakkı Aktansel de Ata'nın yüzünün ve sağ elinin mulâjını (maskını) yapmıştır. Uzun seneler Dr. Refik Saydam'dan Atatürk'ün ellerinin güzelliğini dinleyen Sağlık ve Sosyal Yardım Müsteşarı Dr. Asım Arar bunu gerekli görmüştü. Uzun süre Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kasalarında saklı duran bu mulâjlar şimdi Anıtkabir'deki Atatürk Müzesi'ndedir.

Tahnit işlemi, hazırlanan bir tutanakla tespit edildi. Bu tutanağa göre naaşın uzun süre bozulmadan korunmasını sağlayacak olan solüsyon; Formalin (200 gr.), Sublime (1 gr.), Tuz (200 gr.), Acide Pehenque (10 gr.) ve Su (1.000 gr. S. K. İçin) den oluşuyordu. Prof. Dr. Lütfü Aksu, bu solüsyondan iki küçük şişeye doldurup, ağızlarını lehimlemiş, üzerlerine yapıştırdığı etiketlere terkebini kaydetmeyi de ihmal etmemiş ve bunları Atanın kolları arasına yerleştirmiştir. Tabut 9 Kasım 1953 Pazartesi günü, Anıtkabir'e nakledilmeden bir gün önce Prof. Dr. Kamile Mutlu tarafından devlet erkânı huzurunda açıldığında bu şişeler alınarak Anıtkabir Müzesi'ne konulmuştur. Halen burada muhafaza edilmektedir.

Yapılan seçimlerle Atatürk'ten sonra 2. Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, yeniden Başbakan olan Celal Bayar ve

Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın kararları doğrultusunda "*Muvakkat (geçici) Kabir*" olarak "*Anıt-Kabir*"in inşasına kadar, Etnoğrafya Müzesi seçildi.

Millî Savunma Bakanı Kazım Özalp Paşa, 13 Kasım 1938 tarihinde yayımladığı bir tamimle; cenaze tören programının ana hatlarını açıkladı. Bu tamimde, resmî cenaze töreninin 21 Kasım 1938 Pazartesi günü yapılacağı, Atatürk'ün cenazesinin Dolmabahçe Sarayı Merasim (Muayede) Salonu'nda bulundurulacağı, 6 general veya albay, yarbay tarafından ihtiram nöbeti yapılacağı, 19 Kasım 1938 günü saat 08.30'da cenazenin Ankara'ya nakil işlerine başlanacağı ve İstanbul, Ankara ve yolda cenaze alayına Birinci Ordu Müfettişi Orgeneral Fahrettin Altay'ın komuta edeceği bildirilmiştir.

Atatürk'ün naaşı, tahnit işlemleri bitirdikten sonra, kurşun galvanizli tabuta konulmuş, o da gül ağacından yapılan bir başka tabuta yerleştirilmiş ve öylece katafalka yerleştirilmiş, üzerine uğruna yıllardır mücadele ettiği Türk bayrağı örtülmüş bir şekilde Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede Salonu'na alınmıştı. 16 Kasım 1938 Çarşamba günü sabah saat 10.00'da naaş ziyarete açıldı. Yapılan İstanbul Programı'na göre saat 14.00'e kadar askerî ve mülki erkân, arkasından halk ziyaret edecekti. Bu ziyaret 17 ve 18 Kasım günleri de saat 10.00'dan başlayarak 24.00'e kadar sürecekti. Fakat kısa sürede protokol kaidelerini alt üst eden bir halk seli ile karşı karşıya kalındı. Halkın yoğun ilgisini gören Orgeneral Fahrettin Altay ve Vali Muhittin Üstündağ'ın kararı ile ziyaret sabaha kadar sürdürüldü. Sarayın kapıları kapatılmadı. 18 Kasım Cuma günü, yani Atatürk'ün naaşının Ankara'ya götürülmesinden bir gün ve bir gece önce, en az iki yüz bin kişi, kurtarıcısını ziyaret etti. İzdiham öylesine fazla idi ki, bütün tedbirlere rağmen on bir kişi kalabalık içinde ezilerek hayatlarını kaybetti. Kırktan fazla yaralı vardı.

Cenazenin Ankara'ya nakli ile ilgili hazırlıklar, 19 Kasım Cumartesi sabahına kadar sürdü. Kortej, Galata Köprüsü'nü geçecek, tabut Sarayburnu Rıhtımı'na yanaşmış Zafer Torpidosu'na, oradan Yavuz Zırhlısı'na çıkarılacaktı. Daha sabahın ilk ışıklarından itibaren çok sayıda vatandaş güzergâhı doldurmuş bulunuyordu. Atatürk'ün naaşının yer aldığı tabut Dolmabahçe'den çıkarılmadan hemen önce, bu büyük insana bir "*son görev*" daha yerine getirildi: "**Cenaze Namazı**" kılındı. Kardeşi Makbule Hanım, daha önceden ağabeyinin cenaze namazının nerede kılınacağını, Genel Sekreter Hasan Rıza Soyak'a sormuştu.

Cenazenin bir camiye götürülmesinin dinen şart olup olmadığı, devrin büyük din âlimlerinden, İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi hocalarından Ord. Prof. Mehmet Şerafettin Yaltkaya'dan sorulmuş, Yaltkaya, böyle şer'i bir zorunluluk olmadığını, fakat bir kere de Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Rıfat Börekçi'ye sorulmasını istemişti. Millî Mücadele'nin ilk günlerinden beri, Atatürk'ün yanında yer almış, Cumhuriyetin ilk Diyanet İşleri Başkanı olan Rıfat Börekçi, Yaltkaya'nın kanaatini paylaşarak, "**Onun cenaze namazı tertemiz hale getirdiği bütün vatanda bu farızanın yerine getirilebileceği her yerde kılınabilir.**" demiştir.

Atatürk'ün cenaze namazı, tabutun saraydan çıkarılmasından, yani resmî törenin başlamasından hemen önce, saat 07.30 ile 08.15 arasında muayede salonunda kılınmıştır. Namazın imameti Ord. Prof. Mehmet Şerafettin Yaltkaya tarafından yapılmış, namaza cemaat olarak orada hazır bulunanlar katılmış ve Türkçe "*telkin*" ve "*tekbirler*" getirilmiştir.

Naaşın bulunduğu tabut, 8.30'da Dolmabahçe'den çıkarılarak top arabasına konuldu. Resmî nakil törenini oluşturan "*cenaze alayı*", 09.00'da hareketle, Tramvay yolunu takiben Tophane, Karaköy, Köprü yolu ile Eminönü meydanı, Bahçekapı, Sirkeci ve Salkım Söğüt üzerinden Gülhane Parkı ve park içindeki yolu takiben Sarayburnu'na vardı. Saat

12.42'de Zafer Torpidosu'na, 13.20'de de Yavuz Zırlısı'na konulan naaş Ankara yolculuğuna hazırıldı.

Yavuz, 19.30'da İzmit Mayın İskelesi'ne yanaştı. Buradaki nakil işlemi ve resmî tören önceden belirlenen programa göre icra edildi. Tabut, saat 20.23'te, daha önceleri Atatürk'ü yurt gezilerine götüren trenin beyaz renkteki vagonuna konuldu.

Ankara'ya hareket eden tren ertesi gün, 20 Kasım 1938 Pazar günü saat 10.03'te Ankara Garı'na ağır ağır giriyordu. Millî Mücadele'nin başlarında Atasına karargâh olarak ev sahipliği yapan Ankara Garı, bu defa Onu ebedî istirahatgâhına uğurlamak üzere karşılıyordu. Peronda başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Meclis Reisi Abdülhalik Renda, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, Bakanlar, Milletvekilleri, Komutanlar olmak üzere protokoldeki bütün zevat bulunuyordu. Başbakan Celal Bayar, beyaz trende, tabutun arkasındaki vagona Atatürk'ün Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak ve bazı eski arkadaşları ile beraber İstanbul'dan gelenler arasında idi. Cenaze alayı, İstasyonla Büyük Millet Meclisi arasındaki kısa mesafeyi, mahşeri bir kalabalık arasında, ancak onsekiz dakikada alabildi Türk bayrağına sarılı tabut Millet Meclisi önünde hazırlanan katafalka konuldu. Burada subaylar tarafından tutulan "Nöbet" 20 Kasım 1938 Pazar günü saat 10.30'da başlamış, 21 Kasım 1938 Pazartesi törenin başlayacağı 09.00 saatine kadar devam etmiştir. Her rütbeden 6 subayın yer aldığı 45 "nöbet postası" ile bu ihtiram nöbeti gerçekleştirilmiştir. Pazar günü saat 12.10'dan itibaren halkın ziyareti başlar. Aynı gün gece 23.50'ye kadar Ankaralılar Atalarını gözyaşları içinde ziyaret ederler.

Daha önceden ilan edildiği gibi, resmî devlet töreni 21 Kasım 1938 Pazartesi günü icra edilmiştir. Tören sabah saat 09.42'de on iki milletvekili tarafından tabutun bir top arabasına konulması ile başladı. Cenazeye bu sırada 12 general refakat edecekti. Kortej, Chopin'in matem marşı ile 10.45'te "muvakkat kabir" olarak seçilen Etnografya Müzesi'ne doğru hareket ediyor. Saat 13.35'te muvakkat kabire ulaşıyor ve tabut, Müzenin giriş salonundaki mermer satıh üzerine konuluyor. Tabutun etrafı bir çelenk halesine çevriliyor. Başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Meclis Başkanı Abdülhalik Renda, Başbakan Celal Bayar, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak olmak üzere protokolde ön saflarda yer alanlar "son tazim duruşu"nu yapıyorlar.

21 Kasım'da yapılan bu resmî cenaze törenine Alman, İngiliz, Bulgar, Fransız, Yunan, İran, Romen, Sovyet, Yugoslav ve İtalyan heyetleri ve "kıtaları" da katılmıştır. İngiltere'den vaktiyle Çanakkale'de Atatürk'e karşı savaşan ve hatta bu savaşlarda bir ayağını kaybeden Lord Birdwood, Almanya'dan Von Neurat, Fransa'dan İçişleri Bakanı Albedt Sarraut, Yunan Başbakanı General Metaksas, Yugoslav Generali Millutin Nediç, Romen Milli Savunma Bakanı Teodenescu, Bulgar Saray Bakanı Panof, Afgan Kralının amcası Mareşal Şah Veli Han, Arnavutluk Adalet Bakanı Shatok, İtalya'dan Baron Pompeo Aluizi, Rus Dışişleri Komiser Muavini Potemkin gelmişti.

İran, Mısır, Macaristan, Japonya, Polonya, Çekoslovakya, Hollanda, İsveç, Finlandiya, Suriye, İspanya, Danimarka ve Letonya'yı ise Ankara'daki Büyükelçilikleri başkanlığındaki heyetler temsil edeceklerdi. Ayrıca grup grup gazeteciler ve Fox, Paramount gibi milletlerarası haber şirketlerinden gelen ünlü kameramanlar korteji sonuna kadar takip etmişlerdi.

Atatürk'ün naaşı, bu resmî törenden yaklaşık dört ay sonra, 31 Mart 1939 Cuma günü saat 14.00'te "halen bulunduğu Etnografya Müzesi dâhilinde muvakkaten yaptırılan medfene... konulmuştur." Bu durum, Abdülhalik Renda, Dr. Refik Saydam, Mareşal Fevzi Çakmak, Kemal Gedeleş, Binbaşı Celal Üner ve Nevzat Tandoğan tarafından imzalanan bir "protokol" ile tespit edilmiştir. Burada yapılan işlem şudur: Atatürk'ün Gül ağacından yapılmış bulunan ve içinde kurşun kaplı esas tabutu bulunduran tabut, salonun ortasında açılan mezara yerleştirilmiş, üzerine de beyaz

mermerlerle bir set yapılmıştır. Yapılan bu geçici mezarda tabutun altına tüm ülkeyi temsilen “Ankara toprağı” konulmuş, tabut bu toprağın üzerine yerleştirilmiştir.

Atatürk’ün naaşı, 1953’te Anıtkabir’e nakline kadar burada kalmıştır. Bu bölüm hâlen Atatürk’ün anısına hürmeten sembolik bir kabir şeklinde korunmaktadır. Üzerinde beyaz mermere yazılmış şu yazı bulunmaktadır: “*Burası 10.11.1938’de sonsuzluğa ulaşan Atatürk’ün 21.11.1938’den 10.11.1953’e kadar yattığı yerdir.*” Etnografya Müzesi, 15 yıl süreyle “Anıtkabir” görevini görmüştür. Devlet başkanlarının, elçilerin, yabancı heyetlerin ve halkın ziyaret yeri olmuştur.

Atatürk’ün naaşının “*muvakkat kabir*”e konulmasından sonra Hükümet, “*anıt-mezar*”ın nereye ve nasıl yapılacağı üzerinde çalışmalara hemen başladı. Yer tespiti için önce aralarında Ankara şehir planını da yapmış ünlü Avusturyalı Prof. Yansen ile Prof. Holsmayster’in de bulunduğu bir ihtisas komisyonu kuruldu. Bu komisyon Şubat 1939’a kadar çalışmalarını sürdürdü. Hazırlanan raporda anıt-mezarın yeri olarak “*Çankaya*” öneriliyor, gerekçeleri de açıklanıyordu. Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu, konunun bir de kendi bünyelerinde kurulacak bir komisyon tarafından incelenmesini istedi. Bu komisyonun tamamı milletvekili olan üyelerinden Münir Çağıl (Anıt-Kabir Parti Komisyonu Reisi), S. Ö. Evren (Raportör, Balıkesir), Rasih Kaplan (Antalya), Dr. Mazhar Germen (Aydın), Dr. S. Uzel (Manisa), Rafet Canitez (Bursa), İ. Eker (Çorum), Mazhar Müfit Kansu (Denizli), Necip Ali Küçük (Denizli, mazereti dolayısıyla müzakerede bulunamadı), N. Kansu (Erzurum), Tevfik Tarman (Seyhan) ve Mitat Aydın (Trabzon) Anıtkabir yeri olarak “*Rasattepe*”yi önerdiler.

Fakat aynı komisyonun üç üyesi, Ankara Milletvekili Falih Rifkî Atay, Partinin Genel Yönetim Kurulu Üyesi ve kültür işlerine bakan Sekizinci Büro Şefi İçel Milletvekili Ferit Celal Güven ve sanat konularında uzman olan İstanbul Milletvekili Salah Cimcoz komisyonun bu kararına iştirak etmeyerek “*Çankaya*”da ısrar ettiler ve rapora bu düşüncelerinin gerekçelerini şerh olarak düştüler.

Yapılan bu uzun çalışmalar sonucunda, anıt-kabir yeri olarak Ankara’nın hâkim bir yerinde bulunan “*Rasattepe*” (şimdiki Anittepe) belirlendi. Hükümet 01 Mart 1941 tarihinde inşaat için milletlerarası bir proje yarışması açtı. Yarışmaya Türk ve yabancı 49 proje katıldı. Milletlerarası jüri, bu eserlerden Alman, Türk ve İtalyan mimarlara ait 3 projeyi ödüle layık buldu. Hükümet yarışma şartnamesine uygun olarak, bu projelerden Türk Profesör Emin Onat ve Doçent Orhan Arda’ya ait olan projeyi seçerek, uygulamaya karar verdi. 09 Ekim 1944 tarihinde inşaata başlandı. Anıtkabir, Türk tarihini, özellikle Kurtuluş Savaşı’nı, Atatürk’ün büyüklüğünü, Onun asker, inkılâpçı ve devlet adamı yönlerini temsil edecekti.

Dokuz yıllık bir inşaat döneminden sonra Anıtkabir 1953 yılının ortalarına doğru tamamlandı. Atatürk’ün aziz naaşının, önce 29 Ekim 1953’te, fakat hazırlıklar bitirilemediği için sonra 10 Kasım 1953 tarihinde yapılacak büyük bir devlet töreni ile Etnografya Müzesi’ndeki “*muvakkat -geçici- kabir*”den alınarak; Anıtkabir’deki “*ebedi istirahatgâhi*”na tevdi edilmesine karar verildi.

Öncelikle, yapılacak nakil ile ilgili hazırlıkları yürütmek amacıyla Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu’nun başkanlığında bakanlıklar ve idarelerin temsilcilerinden oluşan bir komisyon kuruldu. Bayındırlık Bakanlığı Müsteşarı Muammer Çavuşoğlu, Millî Savunma Bakanlığı’ndan Alaaddin Alptegin, Dışişleri Bakanlığı’ndan Tevfik Kemahlı, Millî Eğitim Bakanlığı’ndan Nusret Köymen, İçişleri Bakanlığı’ndan Fahri Övünç, Ulaştırma Bakanlığı’ndan Galip Yenal, Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan Hasan Sabri Erdem, Ankara Valiliği’nden Şefik, Ankara Belediyesi’nden Rüştü Üçler ve

Anıtkabir İnşaat Kontrol Şefi Sabiha Güreyman'dan oluşan bu komisyon 2, 10, 23 Temmuz ve 31 Ağustos 1953 günü yaptığı toplantılarda bütün hazırlıkları gözden geçirmiş ve nakil töreninin ayrıntılarını içeren iki adet rapor hazırlamış, ilgili bakanlıkların ve idarelerin görevlerini belirlemiştir.

Bundan sonra "Aziz Atatürk'ün Naaşının Ebedi İstirahatgâhına Tevdii İçin 10 / 11 / 1953 Salı Günü Yapılacak Nakil Törenine Ait Program" başlığı ile resmî program hazırlandı. Bu programın birinci maddesine göre, "6 Kasım 1953 Cuma günü saat 10'da Aziz Atatürk'ün Etnografya Müzesi'ndeki geçici kabrinin açılması", (bu işlem 4 Kasım'da yapıldı) ikinci maddesinde de "tabutun geçici kabirden çıkarılması" nakil gününe kadar "subay ve yüksek öğrenim öğrencileri tarafından ihtiram nöbeti" tutulacağı karara bağlanıyordu. Yine bu programda, vilayetlerden getirilen topraklar ve gönderilen çelenklerin durumu, törene iştirak edecek teşekküller, geçici kabirde bulunacak zevat, tabutun Etnografya'dan alınışı, kortejin güzergâhı, yürüyüş sırası, uçak filolarının durumu, Anıtkabir'deki yerleşme, Cumhurbaşkanı'nın buradaki nutku, gömme işleminde bulunacak zevat, ziyaretin nasıl yapılacağı, törene katılacak resmî zevatın kıyafetinin nasıl olacağı gibi hususlar bulunuyordu. Yine bu programa göre, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, "Atatürk'ün hayatta bulunan yakın arkadaşları ile zamanında hükümete iştirak etmiş vekiller için protokolda yer ayrılmasını" istemiştir.

Bu nakil programı ile birlikte "Aziz Atatürk'ün Naaşının Ebedi İstirahatgâhına Tevdii İçin Yapılacak İşleri Gösterir Talimatname" hazırlanmış, tabutun geçici kabirden çıkarılması, nakle hazırlanması, nakil işlemi ve Anıtkabir'deki defin işlemi ile törende yapılacak işler burada daha ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

İlgili program ve talimatnamenin esasları doğrultusunda, 15 yıllık geçici kabrinden alınarak Anıtkabir'e defnedilmeyi bekleyen Ata'nın tabutu artık çıkarılacaktı. Bayındırlık Bakanlığı 27 Ağustos 1953 tarihinde Başbakanlığa gönderdiği bir yazıda "geçici kabrin projesi ile bu işlere ait izahnameye ve ayrıca naaşın medfene konulmasına ait 31.3.1939 günlü protokolün görülmesine zaruret hâsıl olmuştur..." diyerek Başbakanlıkta muhafaza edilen bu belgeleri istemiştir. Yine Bayındırlık Bakanlığı, Bakan M. Çavuşoğlu imzasıyla 23 Eylül 1953'te Başbakanlık, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Ankara Valiliği ve Belediye Başkanlığı'na bir yazı daha yazarak; "Aziz Atatürk'ün 10.11.1953 günü Anıtkabir'e nakli için gerekli hazırlıklara başlanıldığını" belirtmiş ve "Tabutun Etnografya Müzesi'ndeki Muvakkat kabirden çıkarılması esnasında tabutun ve tahnit edilmiş kısımların zamanla eskimiş veya bozulmuş olması ihtimaline karşı bunların ne şekilde yenileneceğinin tespiti için, evvelce İstanbul'da yapılmış olan tahnit işine ait idarenizde herhangi bir malumat mevcut ise bunların birer suretinin idarelerine gönderilmesini" istemiştir.

Gerekli belgeler bulunduktan sonra, Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan, Başbakan Adnan Menderes, Eski Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdülhalik Renda, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Kemal Gedeleş, Ankara Valisi Kemal Aygün ve Ankara Belediye Başkanı Atif Benderlioğlu'ndan oluşan devlet erkânının huzurunda, 3.4.1939 gününde hazırlanan "Etnografya Müzesi Dâhilinde Atatürk Muvakkat Kabri İnşaatı İzahnamesi'nin 4'üncü maddesine göre Tabutun Lahitten Çıkarılma Ameliyatı" esaslarına göre tabut çıkarıldı ve hazırlanan katafalka konuldu. Bu durum, adı geçen devlet erkânı tarafından imzalanan "Aziz Atatürk'ün Naaşının Muvakkat Kabirden 6.11.1953 Cuma Günü Çıkarıldığına Dair Tutanak"la tespit edildi.

Geçici kabrinden çıkarılan Ata'nın tabutu, hazırlanan katafalka konuldu. Gül ağacından yapılmış olan tabutun üzerine 1938'de örtülen ve tabutla birlikte geçici kabre indirilen, burada 15 yıl beklediği için yer yer yıprandığı gözlenen Türk bayrağı da değiştirildi. Bu defa Kız Teknik Öğretmen Okulu'nun otuz öğrencisi tarafından tamamen atlas kumaş üzerine simlerle işlenerek elde yapılan yeni bir Türk bayrağı, Dernek Başkanı Türkân Yaylalı ve arkadaşları tarafından

tabutun üzerine özenle örtüldü. Katafalk çiçeklerle donatıldı. Program ve talimatnamede öngörüldüğü gibi, subaylar ve yüksek öğrenim öğrencilerinden oluşan gruplar tarafından tutulan “gençlik nöbeti”ne başlandı. Çizelgesi Y. Güngör Özden tarafından yapılan ve saat 18.00’de başlayan nöbet, 100 erkek ve 40 kız öğrenci tarafından dörder kişilik gruplar halinde tutuldu. Nöbet ertesi günü generallere teslim edildi.

Atatürk’ün naaşının Anıtkabir’e nakli için kurulan komite adına 8 Kasım 1953 Pazar gecesi saat 23.00’te Ankara Valisi, Ankara Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji Kürsü Başkanı Anatom Patolog Prof. Dr. Kâmile Şevki Mutlu’ya telefon ederek ertesi sabah Ata’nın tabutunun açılmasında ve tahnit işleminin çözülmesinde kendisinin nezaretçi olarak görevlendirildiğini bildiriyor. Profesör K. Mutlu’nun isteği ile Adli Tıp Doçenti Dr. Cahit Özen ile Histoloji Asistanı Dr. Şeref Yazgan ve Ankara Numune Hastanesi Otopsi Teknisyeni Salih Kebapçı da, bu tarihte görevde kendisine yardımcı olarak çağırıldı.

9 Kasım 1953 Pazartesi sabahı Prof. Dr. Kâmile Mutlu ve yardımcılarından başka, yukarıda sözü edilen komite üyeleri, yüksek rütbeli subaylardan ibaret bir askerî şeref kit’ası ve nihayet tabutun açılışında yardımcı olmak üzere Yüksek Teknik Öğretmen Okulundan 10 öğretmen Ata’nın kabrinde toplanmışlardı.

Kısa bir saygı duruşundan sonra ve Prof. Mutlu’nun bir işareti ile yardımcı öğretmenler evvela vidalarını sökerek gül ağacından yapılmış tabutu açmışlardır. Kapak kalkınca ortaya çıkan kurşun tabutun da lehimleri üç kenardan sökülünce içinde cesedin bulunduğu ve hâlâ ıslak olan ince talaş tozu görülüyor ve ortalığı tahnit için kullanılan solüsyonun kokusu sarıyor. Talaş tozları da naaşın ayakucuna doğru toplanınca kahverengi bir muşamba ile sarılı ceset tamamen ortaya çıkıyor. Muşamba açılıp, vücudu örten parafinli sargılar, yüzünü örten ıslak pamuk kaldırılınca Atanın müheykel yüzü görülüyor. Hâlâ tıpkı 15 yıl önce Dolmabahçe Sarayı’ndaki yatağında uyur gibi. Sadece uzun kaşlarından bir tutam sol göz kapağı üstüne düşmüş. Cesette ne bir bozulma ne de bir kokuşma vardı. Bu, tahniti yapan ve o yıllarda rahmete kavuşmuş olan Prof. Dr. Lütü Aksu için büyük bir başarıydı

Prof. Aksu, Başasistan Dr. Ziya’nın tahnitte kullandığı solüsyonu, “giycerine’li fihorsne-aldehite”i iki şişeye koyup ağızlarını lehimledikten ve üstüne terkiplerini yazdıktan sonra Ata’nın kolları arasına yerleştirmeyi ihmal etmemişti. Prof. Mutlu’nun isteği ile olaya şahit olanlardan isteyenler Ata’nın yüzünü görmek için tabutun başına kadar geliyorlar, bu arada Abdülhalik Renda gibi bayılanlar bile oluyor.

Cesedin Anıtkabir’e nakli ertesi gün yapılacağından, bozulma ihtimaline karşı Dr. Yazgan acele Ankara Numune Hastanesi’ne giderek biraz “fixateur solution” getiriyor. Ceset yeniden bununla ıslatılıyor. Kurşun tabut yeniden lehimleniyor ve gül ağacı tabutun kapağı bir kere daha kapanıyordu. 9 Kasım günü yapılan bu işlem bir resmî tebliğ ile kamuoyuna da açıklandı.

10 Kasım 1953 Salı günü sabah, “**Benim nâçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır.**” diyen ve mutad dinî törenle, toprağa verilecek olan Ata’nın cesedi ceviz ağacından yapılan bir tahta tabuta nakledilirken bir gün önce yapılan geçici tahnit işleminin bozulması gerçekleştirilecekti. Fakat o gün yüksek bir ateşle yatağa düşen Prof. Dr. Kâmile Mutlu gelmediğinden bütün bu işlemler Doç. Dr. Cahit Özen’in nezaretinde yapılmıştır.

Bu arada, Anıtkabir’de tören ve defin için hazırlıklar son güne kadar devam etti. 09.05’te saygı duruşu ile başlayan Anıtkabir’e nakil törenine Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, İsmet İnönü, TBMM Başkanı Şükrü Saraçoğlu ve Atatürk’ün kız kardeşi Makbule Atadan Hanımefendi başta olmak üzere; bütün mülkî ve askerî erkân ile kalabalık bir halk topluluğu katıldı. Tören Komutanı Tümgeneral Mithat Akçakoca idi. Atatürk’ün İstiklal Madalyası,

Tuğamiral Şerafettin Karapınar tarafından taşınıyordu. Top arabasına konulan Harbiyeli Mustafa Kemal'in naaşını 1953 mezunu Harbiyeliler çekiyorlardı. Arabanın önünde 90, arkasında 46 Harbiyeli vardı. Harp Okulu Alay Sancağı ve flaması bandonun arkasında yürüyen Harp Okulu Alayı'nın önünde gidiyordu. Kortej, Opera, Ulus, TBMM, Gar, Tandoğan Meydanı güzergâhını takiben Anıtkabir'e ulaştı. Kortejin uzunluğu 1.5 kilometreyi buluyordu. Bir ucu Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ulaştığı sırada, öteki ucu Opera Meydanı'ndaydı. Aslanlı Yol'un başında top arabasından alınan Tabut, askerlerin omzunda 262 metre uzunluğundaki Aslanlı Yolu geçerek Mozole önünde hazırlanan katafalka getirildi. Saatler, 12.42'yi gösteriyordu. Saat 12.55'te Cumhurbaşkanı katafalkın arkasında hazırlanmış olan mikrofonların başına geldi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar çok duygulu bir konuşma yaptı. Konuşmasına;

"Büyük Türk Milleti,

Atatürk, tam 15 yıl önce bugün, hayata gözlerini kapamıştı.

O gün, bütün Türk milleti gözyaşı dökmüş, insaniyet âlemi elemimize iştirak etmişti. Çünkü Türk milleti büyük bir evladını, beşeriyet, insanlık idealine hadim en kuvvetli bir rüknünü kaybetmişti.

Şimdi, şu anda, maneviyatını ruhlarımızda mukaddes bir varlık halinde yaşattığımız Kemal Atatürk'ün 'fani vücudunu' ebedi metfenine, 'Anıt-Kabir' adını verdiğimiz buraya, tevdi etme için toplanmış bulunuyoruz." diyerek başlayan Millî Mücadele'nin Galip Hocası, onun üstün vasıflarını anlattıktan sonra sözlerini Atatürk'e hitap ederek şu şekilde tamamladı:

"Atatürk!

Sen bizdendin. Seni halife yapmak, padişah yapmak isteyenler oldu, iltifat etmedin. Milli irade yolunu seçtin. Hayat ve şahsiyetini milletin hizmetine vakfettin. Türk'ün gıpta ettiği, taziz ettiği, övdüğü ve övündüğü vasıflara maliktin, bütün bu meziyetlerinle Türk'ün ta kendisiydin.

Şimdi seni, kurtardığın vatanın her köşesinden gönderilen mukaddes topraklara veriyoruz.

Bil ki: Hakiki yerin, daima inandığın ve bağlandığın Türk Milletinin, minnet dolu sinesidir.

Nur içinde yat!"

Cumhurbaşkanı'nın konuşması bitince, sadece protokole mensup zevat Mozole'den içeri girerek sağ taraftaki merdivenlerden aşağı kata indiler ve galerili koridoru takiben sola dönerek Mezar Odası'na geldiler, mezarın etrafına dizildiler. Tabutun getirilmesini beklemeye başladılar. Komutanları Üsteğmen Cemal Tezgörücü (sonradan Tuğgeneral rütbesine kadar yükselmiştir)'nin komutasında, Muhafız Alayı'ndan 12 Mehmetçik, Ata'nın tabutunu omuzlarına alarak Mozole'ye girdiler. Devlet erkânının tersi istikamete, sola döndüler, alt katta yer alan mezar odasına inmek için sık dönüşlü merdiven başına geldiler. Daha önce çam ağaçlarından merdivene yapılmış bulunan kızakların üzerine tabutu özenle koydular. İpler kullanılarak Tabut alt kat galerili koridora indirildi. Burada tekrar omuzlara alınan tabutla birlikte koridor geçilerek sağa döndü, biraz daha ilerlenerek Mezar Odası'na gelindi. Tabut kapıdan içeri sokulup, odanın sağ iç kenarına doğu-batı istikametinde yere konuldu. Gül ağacından yapılmış bulunan dış tabutun üzerinde örtülü bulunan atlas bayrak görevli subay ve erler tarafından özenle toplandı. Etnografya'da çıkarıldıktan sonra tamir edilerek yenilenmiş bulunan Gül ağacı tabutun vidaları sökülerek kapağı açıldı. Bu büyük tabutun içinde esas naaşın bulunduğu ceviz ağacından yapılmış koyu renkli, bayrağa sarılı tabut görüldü. Bu tabutun üzerindeki bayrak da özenle toplandı. Tabut alınarak, daha önce vatan toprakları ile hazırlanmış bulunan mezara başı batı, ayak kısmı doğuya gelecek

şekilde indirildi. Saatler 13.30'u gösteriyordu. Gömme işi ile meşgul olan Diyanet İşleri Başkanlığı temsilcisi mezara girerek tabutun kapağını açtı. Kefenin boğulu olan baş tarafı çözüldü. Kefen aralandı, naaş hafif sağına çevrildi. Görevli şahıs dışarı çıktı. Sıra toprak atılmasına gelmişti. Portatif küreğin gelmesi için biraz beklendi. Önce Cumhurbaşkanı Celal Bayar, sekiz köşeli dış mezarın hemen 60 cm. kadar altındaki sedde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Nurullah Tolon ve Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü Fikret Belbez'in yardımlarıyla inerek, bir kürek anavatan toprağını, yukarıdan bakıldığında tabutun sol baş tarafına bıraktı. Sonra sırasıyla Meclis Başkanı Refik Koraltan, İkinci Cumhurbaşkanı, Atatürk'ün yakın silah arkadaşı İsmet İnönü ve Başbakan Adnan Menderes toprak attılar. Üzüntüden yüzünün rengi solmuş olan İsmet Paşa, sedde indirilirken yardım istememesine rağmen, oradakiler tarafından tutulmuş ve tabutun üzerine bir kürek toprak bırakmıştır. Bu arada Prof. Fuat Köprülü, toprağı attıktan sonra fenalık geçirmiş, Eski Meclis Başkanı Abdülhalik Renda ise toprağı güçlükle atmıştır.

Toprak atan zevat dışarı çıkıyordu. Adeta kader arkadaşını orada bırakmak istemediği için dışarıya çıkmayan İsmet Paşa'yı, Protokol Müdürü ikaz etti. Bu arada dışarı çıkanlar, bir tabure üzerine konulmuş bulunan "Defin Zabtı"nı imzalıyorlardı.

Yürümekte zorluk çeken Atatürk'ün Kız kardeşi Makbule hanım, Millî Eğitim Bakanı Rıfık Salim Burçak'ın yardımıyla geldi. Açlayarak, ağabeyinin mezarına toprak attı ve su serpti. O sıra görevli olarak bulunan öğrenci temsilcisi Yekta Güngör Özden koluna girerek çıkmasına yardımcı oldu. Ayrıca, Mozole'nin girişinde sağ ve solda yer alan Onuncu Yıl Nutku ve Gençliğe Hitabe'nin yazı şablonlarını da hazırlamış bulunan Prof. Dr. Emin Barın'ın ceylan derisi üzerine hat sanatının incelikleriyle yazdığı Atatürk'ün ölüm raporu bir gümüş muhafaza içinde mezara konuldu.

Protokole mensup zevat odanın dışında beklerken; Anıtkabir Bölük Komutanı Piyade Yüzbaşı Halit Yener, Üsteğmen Cemal Tezgörücü, Üsteğmen Mustafa Eser, Mühendis Osman Bey, 12 er ve iki işçi içeride mezar başında kalmış ve mezarı kapatma işini yapmışlardır. Mezar kısmını örtecek, küçük bir arabanın üzerinde kenarda bekletilen beton levhalar hazırlandı. Mühendis Osman'ın nezaretinde daha önceden mezarın üzerine kurulmuş bulunan iskele vasıtasıyla vinç kullanılarak bu beton kapaklarla mezarın üstü örtülmeye başlandı. Bu levhalar ile tabutun arasındaki mesafe 120 cm. kadardı. Son levha tam uymadığından biraz yontularak yerleştirildi ve mezarın üzeri tamamıyla kapatıldı. Beton levhaların üzerine tekrar toprak atıldı. Bu iş bittikten sonra, mevcut çelenkler toprağın üzerine serpiştirildi. Kapı kilitleyerek anahtar Cumhurbaşkanlığı'na gönderildi.

Defin Tutanağı imzalandıktan sonra yukarı Şeref Holü'ne çıkan devlet erkânı, Mermer Lahit önünde topluca saygı duruşunda bulundular. Onları, tören kortejinde yer alan kordiplomatik, milletvekilleri ve diğer kuruluş temsilcileri izlediler ve Mozole'ye girerek saygı duruşunda bulundular. Saat 14.30'dan itibaren Anıtkabir halkın ziyaretine açıldı. 10 Kasım 1953 günü gece yarısına kadar ziyarete açık bulundurulan Anıtkabir'i tahminen 70 bin kişi gezdi.

Töreni milyonlarca insan radyodan yapılan naklen yayından dinledi. Ankara Radyosu, Anıtkabir'deki Mezar Odası dâhil 28 noktaya yerleştirdiği muhabirleri ile töreni ve defin işlemini canlı yayımlıyordu. Canlı yayına Devlet Tiyatrosu da sanatçıların yaptıkları söyleşiler ile katıldı.

Atatürk'ün naaşı, Mezar Odası'ndaki mezara, tamamen İslami ölçülere uygun olarak, dualarla "vatan toprağı"na defnedilmiştir. İzmir Suikastı üzerine kendisine geçmiş olsun dileklerini ileten Türk Milletine âdeta vasiyet gibi şu sözlerle teşekkür etmişti: "Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidâr kalacaktır!" Bir bakıma bu vasiyeti yerine getirilmiş oldu. Bütün vilayetler (toplam 105 yerden) ile Selanik'teki

Atatürk'ün doğduğu evin bahçesinden, Kore'deki Türk şehitliğinden, Suriye'deki Süleyman Şah'ın Türbesinden ve Kıbrıs'tan getirilen ve harmanlanan vatan toprağı Büyük Atasını kucakladı. Yine aynı gün, Kore'de Türk Şehitliği'nde yapılan bir törenle, "Ata'nın kabrinden alınan toprak, Türk Sancağının altına konuldu."

Ata'nın defin işleminin yapıldığı Mezar Odası, Mozole'nin birinci katında olan Şeref Holü'ndeki sembolik, yekpare mermerden lahit taşının tam altında bulunmaktadır. Oda, Selçuklu ve Osmanlı türbe mimarisi stilinde sekizgen planlı olup, pramidal külahlı tavanı geometrik motifli mozaiklerle süslenmiştir. Zemin ve duvarlar; siyah, beyaz ve kırmızı mermerlerle kaplanmıştır. Mezar Odası'nın ortasında batı-doğu yönünde kırmızı mermerden bir sanduka yer almaktadır. Mermer sandukanın çevresine, karıştırılarak Ata'nın naaşının defnedildiği vatan topraklarının örnekleri piriç vazolar içine yerleştirilerek dizilmiştir. Şu anda bütün vilayetlerin ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye'nin bağımsızlığını tanıdığı ilk Türk Cumhuriyeti olan kardeş Azerbaycan Cumhuriyeti'nin toprakları bu vazolarda yer almaktadır. Mezar Odası'nın Kapısının tam karşısındaki pencereden Ankara Kalesi'nde dalgalanan Türk Bayrağı görülebilmektedir. Şu anda Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi'ni gezen ziyaretçiler, Mezar Odası'nın önünden geçmekte ve içerideki hareketli kameranın görüntülerinden odanın içini izleyebilmektedirler.

Ali GÜLER

KAYNAKÇA

AKÇİÇEK, E., **Atatürk'ün Sağlığı Hastalıkları ve Ölümü**, İzmir Güven Kitabevi, İzmir 2005.

Anıtkabir Belgeliği, Belge No: 1-66/56/10/2720; 56/1/2711; 56/2/2712; 56/3/2713; 56/4/2714; 56/7/2717; 56/8/2718; 56/82718; 56/13/2723; 56/14/2714; 56/15/2725; 56/15/2725/1.2.3; 67-56/10/2720; 68-56/10/2720; 69-56/10/2720.

Anıtkabir Tarihesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2001.

Ayın Tarihi, Sayı 60 Mükerrer, 1-30 2nci Teşrin (Kasım) 1938.

BALİBEYOĞLU, Lalifer, "Cumhuriyetin Kalbi Anıtkabir", Radyo Programı, 10 Kasım 2002.

Belgelerle Atatürk, T.C. Millî Savunma Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

GÖRGÜLÜ, İsmet, **Atatürk'ün Özel Yaşamı, Uydurmalar-Saldırıları-Yanıtlar**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2003.

GÜLER, Ali, **Bir Vedanın Ardından: Atatürk'ün Ölümü, Cenaze Töreni ve Defin İşlemi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2008.

GÜLER, Ali, **Sarı Paşa, İnsan Atatürk**, Berikan Yayınları, Ankara 2007.

KOCATÜRK, U., **Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe, Atatürk ve Yakın Tarihimize İlişkin Görüşmeler, Araştırmalar, Belgeler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005.

KUTAY, Cemal, **Atatürk'ün Son Günleri**, İstanbul 1981.

MUTLU, Kamile, "Atatürk'ün Anıt-Kabre Naklinden Bir Hatıra", **Bilim ve Teknik Dergisi**, S 329, Nisan 1995, s.65 (Anıların ilk baskısı için bk. **Tıp Tarihi Dergisi**, 14 Mart 1964).

ÖNDER, M., **Atatürk Evleri, Atatürk Müzeleri**, Ankara 1993.

ÖZDEN, Y. G., "Atatürk Gerçeğine Küçük Bir Katkı", **Anıtkabir Dergisi**, S 2, Nisan 2000, s.21-23.

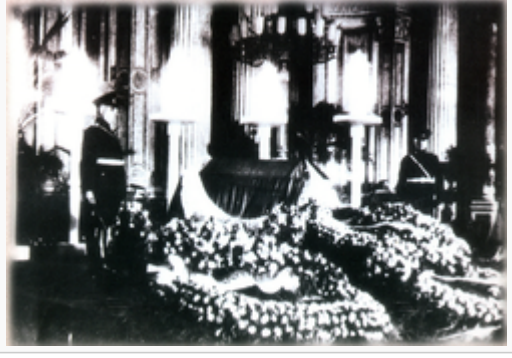
ŞEHİSUVAROĞLU, B., **Atatürk'ün Sağlık Hayatı**, İstanbul 1981.

T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, No:030.10 / 1.8.14.

Türkün Altın Kitabı Gazi'nin Hayatı, 2. Baskı, İstanbul 1961 (İlk Baskısı İstanbul 1928).

YENER, Halit, "Atatürk'ümüzün Anıtkabir'e Gömülüşüne Ait Müşahedeler", **Anıtkabir Belgeliği**.

(Bu maddede kullanılan fotoğraf ve belgeler, Ali Güler Özel Arşivi ile Kaynakça'da gösterilen Arşiv ve araştırmalardan temin edilmiştir.)

Dolmabahçe

Nakil Töreni 19 Kasım 1938 İstanbul

Nakil Töreni 19 Kasım 1938

Devlet Töreni 21 Kasım 1938 Ankara

Devlet Töreni (II) 21 Kasım 1938 Ankara

Etnografya 1938

Tabut Çıkarılıyor (4 Kasım 1953- Etnografya)

Tabut Çıkarılıyor (4 Kasım 1953- Etnografya)
(II)

Başbakan Adnan Menderes Tabutun
Başında (4 Kasım 1953-Etnografya)

300

11. Ekim 1953.

Aşağıda isimleri bulunan tabibler Atatürk'ün tefin merasimi yapılmasına kadar naşın muhafazası için aşağıda yazılan mahlul ile usulü dairelerinde Oğlhanı teğrihi marai Profesörü Dr. M. Lotfi Akın tarafından tahnit yapılmasına karar verilmiş ve bu tahnit gerçekleştirilmiştir.

Mahlul:

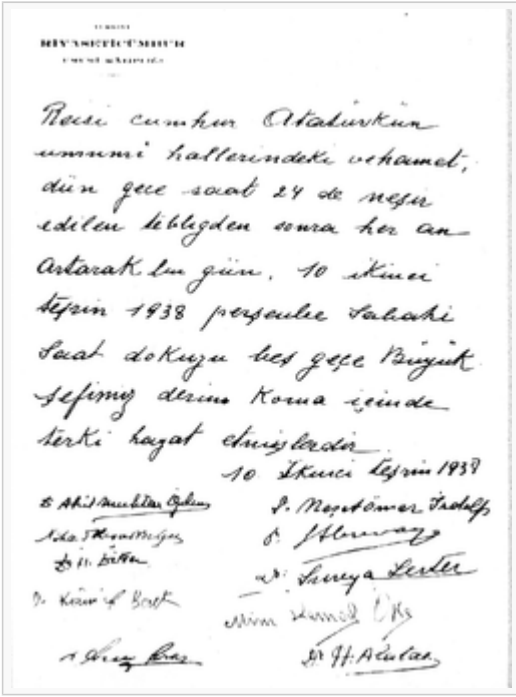
Formaline	200 g
Suklime	1 g
Tuz	200 g
Acide phenique	10 g
Su	1000 g S.K. için

Dr. H. Alataç	Dr. Neşet Ömer İrdelp
Dr. Asım Arar	Dr. Akil Muhtar Özden
	Dr. Şireyya Serter
	Dr. Min Kemal Öke
	Dr. Kamil Berk
	Dr. Mayrullah Diker
	Dr. İbrahim Marmaralı
	Dr. Nihat Neşet Belger

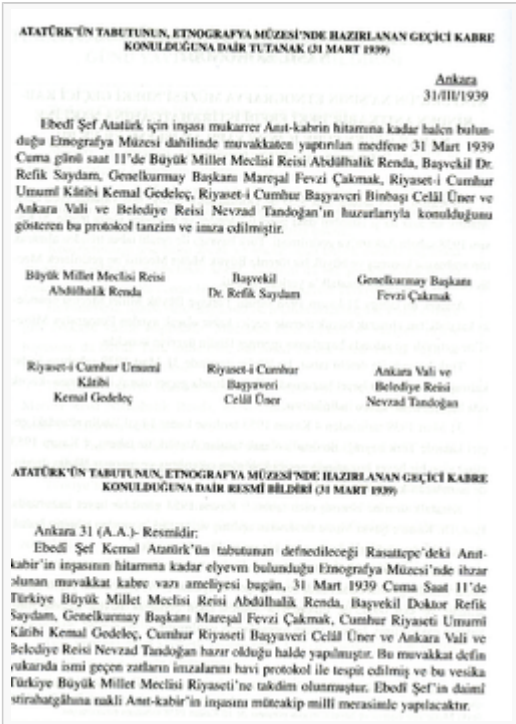
48- A

Atatürk'ün Na'şına Tahnit Yapılmasına Karar Verildiğine ve Bu Tahninin Yapıldığına Dair
Düzenlenen 11 Kasım 1953 Tarihli Rapor

Tahnit Raporu

Atatürk'ün Ölüm Raporu

Geçici Kabre Konulduğuna Dair Tutanak

26/09/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturkun-naasinin-anitkabire-nakli/?pdf=3777> adresinden erişilmiştir